

УДК 94(947 : 943)

Ігор ЦЕПЕНДА, Микола КУГУТЯК

УКРАЇНЬСКА НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТІЯ В ЛИСТОПАДОВІЙ 1918 РОКУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНІЙ РЕВОЛЮЦІЇ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

У статті розкрито роль і місце Української національно-демократичної партії в підготовці та здійсненні національно-демократичної революції 1918 р. на західноукраїнських землях.

Ключові слова: Українська національно-демократична партія, національно-визвольна боротьба, ЗУНР.

Українська революція на Наддніпрянщині й утворення Української Народної Республіки спричинили докорінну зміну політичної обстановки на західноукраїнських землях. УНР стала притягальним державно-політичним центром для всього українського народу. У ній західні українці справедливо вбачали провісника єдиної соборної незалежної української держави. З того часу УНР стала одним із центральних факторів політичного життя в Галичині. Загалом воно проходило в організаційно-політичних формах, що склалися на початку ХХ ст. Усі українські політичні організації – Українська національно-демократична партія, Українська радикальна партія, Українська соціал-демократична партія й Українська християнсько-суспільна партія – становили партійно-політичну систему, характерними ознаками ідеології якої були: національна державність, демократія, соціальна справедливість, парламентаризм. Провідну роль у національно-визвольній боротьбі відігравали націонал-демократи. У грудні 1917 р. відомий діяч УНДП Євген Левицький заявив в австрійському парламенті, що Галичина може “в цілості бути влучена в Українську Народну Республіку, що відповідало б найвищому ідеалові української нації”¹. У кінці грудня 1917 р. Народний комітет УНДП направив Українській Центральній Раді вітального листа з нагоди проголошення III Універсалу й утворення Української Народної Республіки. У листі відзначалося, що українці в умовах воєнного часу домагаються утворення національно-територіальної автономії західноукраїнських земель у складі Австро-Угорщини. Якщо ці вимоги не будуть реалізовані, Народний комітет поведе боротьбу за приєднання західних земель до УНР.

Ідея створення єдиної соборної української держави заповонила думки західноукраїнського студентства. Віденське студентське товариство “Січ” на зборах 3 грудня 1917 р. заявило в прийнятій резолюції, що “українська академічна молодь домагається прилучення всіх українських територій Австро-Угорщини до Української Народної Республіки!”²

Подібні настрої ширилися і серед січового стрілецтва. Деякі лідери УНДП виношували плани порозуміння з керівниками Антанти й створення у Франції українського легіону для боротьби за незалежну соборну українську державу.

Нову хвилю національно-політичного піднесення на західноукраїнських землях викликало прийняття IV Універсалу Центральної Ради, проголошення державної незалежності УНР, а також підписання 9 лютого 1918 р. Берестейського мирного договору між Четверним союзом й УНР. Мирний договір і, особливо, таємна угода Центральної Ради з Австро-Угорщиною про утворення з українських земель Галичини й Буковини окремого коронного краю в складі імперії Габсбургів витворювали нову політичну обстановку в краї. Здавалося, здійснилися стратегічні плани українських політиків. Під враженням знаменних подій Народний комітет УНДП 9 лютого 1918 р. прийняв звернення “До українського народу Галицької землі”. У ньому відмічалося історичне значення утворення УНР, яка першою з воюючих держав Європи “поставила мир, примошуючи іншим воюючим державам шлях братолюб’я”. Народний комітет указав на загальнонаціональне значення мирного договору. “Актом з дня 9 лютого с. р., – підкреслювалось у зверненні, – піднісся на ступінь державної нації цілий український нарід – не лиш у межах Української Народної Республіки, але й скрізь та всюди, де б і не жив він поза

межами її. Се акт – мало сказати – історичний: він в життя цілого українського народу епохальний... Нехай же буде святою ся днина, в якій здійснилася мрія цілого українського народу!”³

Наступного дня, у неділю, у Львові відбулися збори й урочисті маніфестації за участю тисяч людей. Атмосферу загальнонаціонального піднесення передає газета “Українське слово”: “О годині 12-й в полудне зібралась перед домом “Просвіти” незчисленна товпа народу. Шкільна молодіж, стрільці, члени “Сокола” з городецького передмістя, українські залізничники з музикою – все те зібралось, щоби дати вислів своїй радості”⁴. Голова Народного комітету УНДП, посол до австрійського парламенту Кость Левицький у своїй промові підкреслив, що “саме наша молода держава перша простягнула руку до згоди, перша здержала кроваву війну”. Він наголосив на необхідності домогтися виконання умов Берестейського миру про утворення окремого українського коронного краю в Австро-Угорщині. Промова переривалася гучними оплесками й вигуками “Слава”. Зі співом “Вже воскресла Україна” маніфестація рушила вулицями міста до будинку музичного товариства ім. М.Лисенка. Площа перед будинком, усі вулиці були заповнені тисячами людей. З балкона будинку до присутніх звернувся відомий діяч УНДП, посол до австрійського парламенту й галицького сейму Лонгин Цегельський, який підкреслив важливе значення Берестейського миру для західноукраїнських земель. Маніфестація завершилася співом “Вже воскресла Україна”, “Ми гайдамаки”, “Не пора”. Того ж дня Л.Цегельський виступив з промовою про значення Берестейського миру на зборах 300 українських залізничників. “День 10 лютого, – відзначала газета, – записався намертво в пам’яті міста Львова”⁵.

Одноставну підтримку Берестейському миру виявили збори 200 представників Організації українців міста Львова, які відбулися 12 лютого 1918 р. На пропозицію Л.Цегельського збори “під глибоким вражієм вістки про закінчене мира між Україною і середніми державами” привітали “остаточне признание української держави”⁶. У прийнятих зборами резолюціях актом історичної справедливості було названо передачу Берестейським договором Холмщини й Підляшся до складу УНР. При цьому зазначалося, що “українці міста Львова з усім натиском мусять відперти безпідставні польсько-імперіалістичні претензії на посягання на яку-небудь частку української землі, зокрема на Холмщину, Підлясе чи українську Галичину. Мир між народами польським і українським може настати лише тоді, коли і край Галичина буде поділений відповідно до національних відносин та коли – що є однодушним бажанєм всіх українців – українська територія габсбурської монархії зстане уконституційована як окремий державний організм в зв’язи з габсбурською монархією”. Збори висловили сподівання, що український народ в Австро-Угорщині “одержить свою окрему державність”⁷.

Постанови Берестейського миру викликали велике незадоволення польського політичного проводу. На знак протесту проти рішень Берестейського договору галицькі поляки 18 лютого 1918 р. провели загальний політичний страйк, аби “сим актом погрозити Австрії та відвести її від виконання договору”⁸.

Загострення етнополітичного становища в краї спонукало УПР і Народний комітет УНДП скликати з’їзд нотаблів – представників українських політичних партій і громадських організацій від усіх повітів краю, а також послів до австрійського парламенту й галицького сейму. З’їзд відбувся 25 лютого 1918 р. у Львові⁹. У нових політичних умовах він був покликаний створити адекватну обставинам державно-політичну платформу розвитку українського національно-політичного руху. На порядку денному стояло питання надзвичайної ваги: “Справа конституювання українського державного організму в Австрії” і “Організація національних сил”¹⁰.

У зв’язку з винятковою важливістю поставлених проблем напередодні з’їзду нотаблів вони стали предметом детального обговорення на зборах галицьких послів до австрійського парламенту й крайового сейму, що відбулися 24 лютого 1918 р. На цих зборах з доповідями виступили Є.Петрушевич та Є.Левицький. У ході тривалої дискусії, у якій взяли участь Ю.Романчук, Т.Окуневський, В.Стефаник, В.Будзиновський, Л.Цегельський, М.Король, К.Левицький, Л.Бачинський, К.Трильовський і Р.Перфецький, було погоджено всі принципи питання, винесені на з’їзд нотаблів¹¹.

У роботі з'їзду 25 лютого 1918 р., який відбувся у великій залі Музичного інституту ім. М.Лисенка, узяло участь близько 500 делегатів. З'їзд проходив під егідою УНР на чолі з Є.Петрушевичем.

Перший реферат про політичне становище виголосив голова УНР Є.Петрушевич. Він зробив ґрунтовний огляд розвитку українського національно-політичного руху за роки війни, указав на нову політичну ситуацію, витворену українською революцією, уконституюванням УНР і підписанням Берестейського миру, охарактеризував наслідки більшовицької революції для України, розкрив обставини вступу німецько-австрійської армії на територію УНР. Далі Петрушевич зупинився на внутрішніх і зовнішніх факторах, які загрожували УНР і справі української державності в Австрії. На завершення він запропонував резолюції, які з'їзд схвалив одногосно без дискусії.

У прийнятих резолюціях з'їзд нотаблів, насамперед, відзначив, що постанови Берестейського миру є першим етапом до здійснення права української нації на самовизначення, у зв'язку із чим з'їзд домагається його ратифікації Австро-Угорщиною¹².

З урахуванням історичних і національних прав українського народу з'їзд вимагав негайного відокремлення українських земель від польських з тим, щоби "з українських земель Галичини та Буковини утворено окремий державний організм". При цьому з'їзд застерігав уряд Австро-Угорщини від будь-яких половинчастих адміністративних реформ, оскільки "такими реформами не може бути розв'язане українське питання в монархії, а навпаки причиниться тільки до дальшого загострення польсько-українського спору"¹³.

Домагаючись національно-територіальної автономії українських земель у складі Австро-Угорщини, з'їзд визнавав за поляками, євреями та іншими національними меншинами "повне забезпечене їх національної автономії та політичної рівноправності".

В останньому, четвертому, пункті резолюцій з'їзд нотаблів вимагав, згідно з постановами Берестейського договору, негайної передачі Холмщини й Підляшшя до складу УНР, протестував проти насильницької колонізації Холмщини, яка на той час перебувала під владою австрійської адміністрації.

Наступну доповідь про організацію національної оборони виголосив заступник голови УНР Євген Левицький. Зважаючи на небезпеку, яка загрожувала справі української державності в Австро-Угорщині, він запропонував утворити "окрему безпартійну бойову організацію національної оборони"¹⁴. Її створенням мала зайнятись УНР у погодженні з управами українських політичних партій щодо персонального складу.

Навколо пропозицій Є.Левицького розгорнулася дискусія, у якій взяли участь 28 учасників з'їзду. Під час дискусії виявилися різні підходи конкуруючих угруповань в УНДП. Крайовий провід УНДП в особі голови Народного комітету Костя Левицького й секретаря НК Степана Барана відстоював думку про те, що справа організації національної оборони має бути зосереджена в руках українських політичних партій, у першу чергу УНДП. УНР на чолі з Євгеном Петрушевичем та Євгеном Левицьким мала мету "взяти організацію тільки в свої руки, з поминенням партійних управ і тому домагалася безпартійної організації національної оборони, яку мала би сама покликати"¹⁵. Проти намірів УНР висловився також представник УСДП Володимир Темницький. Шляхом голосування з'їзд нотаблів підтримав проект УНР. На пропозицію Лонгіна Цегельського делегати закликали українську громадськість до "надсилання обильних датків на фонд національної оборони"¹⁶.

Реальна розстановка сил в УНДП після з'їзду нотаблів виглядала так, що Президія УНР очолювала бюро національної оборони у Відні. У її розпорядженні знаходився також фонд національної оборони. Однак крайова ексекютива й організація національної оборони перебували в руках управ українських політичних партій, у першу чергу Народного комітету УНДП¹⁷.

З'їзд нотаблів став важливою віхою на шляху до утворення західноукраїнської державності. Не виходячи за межі державно-правового поля, ураховуючи умови воєнного часу, делегати з'їзду разом з тим рішуче потребували від австрійського уряду негайного виконання умов Берестейського договору щодо створення з українських земель окремого коронного краю в складі Австро-Угорщини. Не маючи повного довір'я до політики австрійського уряду, зважаючи на можливі різноманітні варіанти розвитку подій, територіальні претензії поляків, українсь-

кий політичний провід узяв на себе ініціативу “конституювання українського державного організму” і “організацію національних сил”. Це був вагомий практичний крок до реалізації державотворчих планів націонал-демократів. У різних підходах до їхнього здійснення проглядалися відмінні концепції розв’язання проблеми української державності на західноукраїнських землях. Прихильники однієї з них, в особі членів Президії УПР, ставили собі за мету домогтися утворення української держави мирними легітимно-правовими методами. На шляху до цієї мети висувалося гасло негайного утворення національно-територіальної автономії українських земель у складі Австро-Угорщини. Лідери крайових політичних партій і, насамперед, керівники Народного комітету УНДП, не заперечуючи потреби офіційної політичної лінії, робили акцент на підготовці до можливого збройного варіанта розвитку подій. Різні підходи до реалізації поставленої мети доповнювали один одного.

На підтримку прийнятих з’їздом нотаблів вимог Народний комітет УНДП прийняв ухвалу про організацію в краї 3 березня 1918 р. народних віч та урочистих маніфестацій з нагоди “свята миру і української державності”¹⁸. “Наше сторонництво, – писав Кость Левицький, – дало почин до масових святочних обходів українського народу в цілім краю в дни 3 марта 1918 р. з приводу признання самостійности української держави, ставляючи рішуче жадання, аби договір Берестейський був додержаний, та аби українські області Галичини відлучено від польських в окрему українську державно-правну територію”¹⁹.

На заклик Народного комітету відгукнулися повітові комітети УНДП, які взяли на себе організацію свята. 3 березня 1918 р. у переважній більшості повітових центрів і сіл краю відбулися масові маніфестації – уперше за всі роки війни.

На свято “Народного Воскресіння соборної України” у Жовкві із сіл повіту прибуло більше 10 тисяч людей. Після урочистого богослужіння в міській церкві та проповіді о. Білинського маніфестанти “в лентах, з прапорами і відзнаками, щоби похід мав імпозантну поважну національну закраску”, рушив на ринок, де вже була “установлена трибуна, прибрана в зелень і в національні синьо-жовті прапори”²⁰. Свято завершилося великим народним вічем й ухвалою резолюцій з вимогою виконання умов Берестейського миру.

Газета “Українське слово” описує перебіг свята на Гусятинщині. “На голос клича зійтися дня 3-го марта на маніфестаційне віче, вибіг весь нарід на се перше від 3 і пів літа народне свято і рушив навалом в Копичинці, мимо заборони ц. к. Староства, що людям з сіл не вільно виходити. Всіми дорогами і стежками сунули десятки тисяч народу, що стрівожений гуком боевих сурм, прочував і свідомий великого політичного значіння, яким став для нього заключений з Україною мир, зрозумів, що мимо неволі, яка прибила його економічну екзистенцію, годі йому мовчати”²¹. Після богослужіння й панахиди за полеглими борцями за волю України відбулося народне віче, на якому провідний діяч УНДП, посол до австрійського парламенту Михайло Петрицький виголосив патріотичну промову й серед “невмовкаючих оплесків народу піддавав звісні резолюції до одобрення”.

Урочистості з нагоди підписання Берестейського миру протягом березня 1918 р. пройшли в містах і селах Буковини та Закарпаття. Свято миру й української державності під гаслами “Най живе Українська Держава”, “Най жие Українська Народна Республіка”, “Жадаємо поділу Галичини”, “Нехай живе Берестейський мир”, “Вже воскресла Україна” за участю десятків тисяч людей започаткувало хвилю загальнонаціонального піднесення, засвідчило пробудження широких народних мас, включення їх у визвольну боротьбу, у рух на підтримку української держави.

Національне піднесення відбувалося на фоні різкого погіршення матеріального становища народних мас, яке стало особливо відчутним навесні 1918 р. Давалася взнаки воєнна розруха, реквізиції, безробіття, голод. У ряді міст прокотилася хвиля робітничих страйків. Соціальна напруга в селі особливо загострилась у зв’язку із запровадженням 31 січня 1918 р. Міністерством рільництва Австро-Угорщини примусових робіт селян на панських ланах. У квітні-травні 1918 р. акції протесту українських селян проти так званої “нової панщини” охопили сотні сіл Галичини, Буковини й Закарпаття. У квітні 1918 р. локальні селянські заворушення мали місце в Рава-Руському, Сокальському, Радехівському, Яворівському, Рогатинському, Підгаєцькому та інших повітах краю²².

Загострення суспільно-політичної обстановки спонукало українських послів до австрійського парламенту провести 17–18 квітня 1918 р. нараду за участю голови австрійського уряду Е.Зайдлера й намісника Галичини К.Гуйна. Після розгляду справи генерал К.Гуйн оголосив розпорядження про те, щоби “рілників не притягати до робіт на чужих ґрунтах, коли вони мають свої господарські роботи”. При цьому селяни й надалі зобов’язувалися “по скінчених роботах на своїх ґрунтах помагати по змозі управити як найбільше двірських ґрунтів”²³.

Становище українського селянства стало предметом аналізу на засіданні Народного комітету УНДП 20 квітня 1918 р. Голова НК К.Левицький повідомив про заходи УПР щодо ліквідації примусових робіт на панських ланах. Народний комітет розглянув також справу закупівлі збіжжя в Україні для населення Галичини й Буковини. На вимогу українських послів австрійський уряд допустив Спілку українських кооператив Галичини до закупівлі в УНР двох мільйонів пудів збіжжя, половина якого мала бути використана для потреб населення краю²⁴.

Детальному розглядові на засіданні Народного комітету підлягало питання державної допомоги в господарській відбудові краю, винищеного війною. У зв’язку із цим УПР поставила перед австрійським урядом вимогу віддати українцям провід в усіх напрямках відбудови, а також допустити до неї українські господарські установи нарівні з польськими. Міністр громадських робіт Гоман запевнив у позитивному вирішенні вимог українських послів.

Одночасно з розв’язанням соціально-економічних проблем український політичний провід докладав зусиль до вирішення інших важливих справ. Особливе занепокоєння членів Народного комітету й УПР зумовили політичні маневри австрійського уряду навколо проблеми ратифікації Берестейського договору, оскільки Відень, за словами Костя Левицького, “обіцявав польській парламентарній репрезентації, що й додатковим договором в Берестю щодо Галичини – користуватися не буде”²⁵.

Остання обставина спонукала Президію УПР й українських послів Буковини звернутися 21 квітня 1918 р. до голови австрійського уряду Е.Зайдлера. Делегація на чолі з митрополитом А.Шептицьким застерегла австрійський уряд від будь-яких закулісних домовленостей, зокрема з поляками, які суперечили б постановам Берестейського договору або ставили під сумнів “на майбутнє державно-правне становище Східної Галичини і Буковини”²⁶.

Умови Берестейського миру створювали легітимно-правову базу для активної політичної діяльності УПР і Народного комітету УНДП. Виконання постанов Берестейського договору стало однією з провідних тем у діяльності партії. У зв’язку із цим 27 квітня 1918 р. на засіданні Народного комітету було прийнято протест проти посягань польської держави на Холмщину, розглянуто стан справ з дотриманням умов Берестейського миру щодо поділу Галичини²⁷.

На черговому засіданні Народного комітету УНДП 11 травня 1918 р. на порядку денному стояли питання про події, пов’язані з гетьманським переворотом в Україні й парламентською кризою в Австрії. Тому особливої ваги набувало питання подальшої тактики українського політичного проводу. У ході дискусії редактор газети “Діло” Василь Панейко виступив за те, щоби підтримати гетьманщину, бо вона “заведе лад на Україні”. Заступник редактора “Діла” Михайло Лозинський доводив, що гетьманський режим треба всіляко поборювати, бо він є “закаптуреним передвісником Росії”. Кость Левицький у своїй статті “Національно-демократичне сторонництво в 1918 р.” зазначав: “Три шляхи української політики станули перед нами: один годиться з гетьманством, бо гетьман має добрі наміри в справі самостійності української держави, другий – союзом українських партій побороти гетьманську владу на річ демократичної української держави, третій – чи підмагати австро-німецький рух на Україні? Народний комітет і преса нашого сторонництва пішла середньою дорогою, значить проти гетьманського ладу і проти австро-німецької орієнтації на Україні та отся думка політична побідила на Україні”²⁸.

У прийнятих Народним комітетом резолюціях з обуренням висловлювався рішучий протест проти того, що “Німеччина безпримірним способом вмішлася оружною силою у внутрішні справи Української Народної Республіки, чим зломила свої зобов’язання, прийняті берестейським договором, нарушила державну суверенність України і глибоко образила весь український нарід”²⁹.

Народний комітет визнавав “вказаним і доцільним”, щоби й надалі формуванням державної влади керували тільки суспільно-політичні організації українського народу. Провід УНДП закликав Австро-Угорщину й Німеччину виконати всі свої зобов’язання за Берестейським договором зі всіма “явними так і довірочними умовами супроти Української Народної Республіки і цілого українського народу”, зокрема, передати Холмщину й Підляшшя Україні, а також здійснити поділ Галичини й утворити з українських земель в Австрії “окремий державний організм”³⁰.

Однак уряди Австро-Угорщини й Німеччини не прислухалися до вмотивованих вимог УНДП. Укотре це продемонстрували конференції українських послів з державним секретарем Німеччини Кульманом 24 травня в Берліні й міністром закордонних справ Австро-Угорщини Буріаном 31 травня у Відні. Замінивши на цій посаді Черніна, Буріан зайняв пропольську позицію.

Для українського політичного табору становище ще більше ускладнилось у зв’язку з відставкою уряду Зайдлера й призначенням главою австрійського уряду Гусарека, який орієнтувався на польське коло в парламенті. Негативних наслідків такої заміни довго чекати не довелось. У липні 1918 р. австрійський уряд на догоду полякам в односторонньому порядку анулював таємну угоду з УНР про поділ Галичини й утворення окремого українського коронного краю. Під час зустрічі голови УПР Є.Петрушевича з Гусареком останній заявив про необхідність у першу чергу підтримати австрійську державу, а всі національно-політичні проблеми вирішити після закінчення війни. Про поділ Галичини не могло бути й мови³¹.

Політичний курс уряду Гусарека викликав глибоке обурення в українському політикумі. У погодженні з клубом українських буковинських послів УПР на своєму засіданні вирішила застосувати тактику опозиції до уряду Гусарека. Змінилася тональність промов українських послів. На засіданні австрійського парламенту 19 липня 1918 р. Кость Левицький виступив з різкою критикою “німецького курсу” уряду, як і української політики Австро-Угорщини загалом. “Австрія тяжко грішила, – заявив він, – своєю вчаснішою політикою проти принципу національної свободи, зокрема українського народу в Галичині”³². К.Левицький звинуватив австрійський уряд у свідомому невиконанні постанов Берестейського миру, потуранні незаконним вимогам поляків у справі поділу Галичини та передачі Холмщини й Підляшшя Україні. Головну ідею свого виступу він висловив так: “Ми боремося від довгого часу не за особу цього, або того президента міністрів, бо ми не є міністроборці, а ми боремося проти ворожої системи правління. А ця ворожа система панує у нас в Галичині проти української нації також тепер... Не можуть бути народи пануючі і народи піддані! Всі дотеперішні народи піддані мусять одержати національно-територіальну самоуправу!”³³

Український політичний провід не обмежився промовами послів в австрійському парламенті. “Ставало щораз ясніше, – писав Кость Левицький, – що треба нам самим підготувати акцію в краю”. У зв’язку із цим Народний комітет УНДП уповноважив Івана Кивелюка, Степана Барана, Василя Панейка, Володимира Бачинського й Лонгіна Цегельського розпочати підготовчу діяльність “до самочинного перебрання влади в краю”. Із цією метою протягом серпня-вересня у Львові відбулася серія таємних нарад “про організацію адміністрації і війська, що мали зайняти Львів і Східну Галичину в ім’я української державності”. У нарадах брали участь довірені організатори повітових комітетів УНДП з тим, щоби “докладно поінформувати: хто і що має робити та кого має приєднати до тайної змови щодо перейму влади в означеному дні”³⁴. З особливими труднощами зіткнувся Народний комітет при підготовці військових керівників перевороту.

Тим часом УПР продовжувала працювати над проектом мирного легально-правового “перебрання державної влади в Галичині від Австрії”. Він передбачав, що австрійський уряд, урешті-решт, призначить для українських земель Галичини й Буковини намісника українця, утворить усі необхідні державні установи. Після створення національно-територіальної автономії українських земель відбудеться остаточне відокремлення від Австрії.

Незважаючи на різні підходи до вирішення проблеми української державності на західноукраїнських землях, обидва угруповання не виявляли зовнішніх ознак протистояння. Обидві групи, хоч і різними шляхами, ішли до спільної мети.

На кінець літа – початок осені 1918 р. в Австро-Угорщині все виразніше проступали ознаки загального розпаду. Чотирирічне воєнне спустошення з катастрофічними економічними наслідками, масові соціальні виступи робітників і селян, контрверсійні національно-політичні рухи, як і перманентна урядова криза, остаточно підірвали державні основи країни. Австро-Угорщина як імперія прискореним кроком йшла до своєї загибелі.

За таких обставин український політичний провід, який перебував у руках націонал-демократів, виявляв загалом політичну зрілість і розуміння національних і державних інтересів. Загроза нового політичного поневолення українських земель спонукала націонал-демократів звернутися безпосередньо до народних мас. На засіданні Народного комітету 7 вересня 1918 р. було прийнято звернення “За будучність Галицької землі!” У ньому зазначалося, що в австрійській внутрішній і закордонній політиці настав поворот до польської державної ідеї. Австрійський уряд виступає проти поділу Галичини й утворення окремого українського автономного коронного краю, веде справу за приєднання українських земель до Польщі. “В таку важну і грізну хвилю, – наголошувалось у зверненні, – український нарід Галицької Землі повинен сказати своє слово, стати на сторожі свого права, виступити в обороні своєї будучности”³⁵. У зв’язку із цим Народний комітет оголосив 15–22 вересня вічевим тижнем протесту проти приєднання Східної Галичини до Польщі і домагання утворення українського коронного краю в Австрії.

На заклик Народного комітету УНДП масовий рух протесту сколихнув увесь край. Незважаючи на заборону властей, упродовж вересня – жовтня 1918 р. сотні багатолюдних народних віч пройшли у містах і селах Східної Галичини. У прийнятих резолюціях учасники підтримали перехід українських послів до опозиції, протестували проти намірів Польщі загарбати Галичину, Холмщину, Підляшшя, вимагали утворення зі всіх українських земель в Австрії окремого коронного краю.

На вічі у Снятині, яке відбулося 21 вересня 1918 р. під проводом Василя Стефаника, демонстранти висловили “гаряче бажання... щоб Східна Галичина і Буковина прилучені були до Матері України”³⁶.

22 вересня багатотисячне народне віче відбулось у Старому Самборі. Учасники віча прийняли резолюції, у яких зазначалось: “Жадаємо безпроволочного поділу Галичини і ратифікації Берестейського мира. Протестуємо проти самої гадки прилучення нас до Польщі. Коли Австрія не хоче нас мати при собі, нехай відступить Східну Галичину Україні. Взиваємо послів до найострішої безпощадної опозиції”³⁷.

Народне віче у Теребовлі відбулося ще 10 вересня за участю п’яти тисяч учасників. Посол до австрійського парламенту Олександр Колесса у своїй промові відзначив найважливіші політичні події, розкрив суть австрійської політики “супроти української справи, непримириме вороже становище австрійських поляків проти поділу Галичини, вказав на їх усильні заходи, щоби наша земля пішла під Польщу, та заявив, що супроти теперішнього правительства, яке йде на руку полякам, УПР виступить з найострішою опозицією”³⁸.

Прийняті народними вічами ухвали пересилались до австрійського уряду й Народного комітету у Львові та Української парламентарної репрезентації у Відні. Вічевий рух підготував народні маси політично й організаційно до наступних революційних подій.

Одночасно активну діяльність розгорнула Українська парламентарна репрезентація в австрійському парламенті. Голова УПР Євген Петрушевич, виступаючи на засіданні парламенту 4 жовтня 1918 р., висловився проти проекту “заповідженої Гусареком реформи конституції”, вимагав негайного утворення української національно-територіальної автономії й визнання за кожним народом “далекойдучої самостійности”. Він назвав ганьбою ХХ століття політику австрійської адміністрації в Україні, вимагав передачі Холмщини й Підляшшя Українській Державі. Євген Петрушевич відкрито поставив перед австрійським урядом альтернативу: або Австрія утворює з українських земель окремих коронний край, або галицькі українці ставлять питання про “злуку всіх українських земель в самостійній українській державі”³⁹.

Таку ж принципову позицію в австрійському парламенті зайняв голова Народного комітету Кость Левицький. Під оплески українських послів він заявив, що “українська справа є міжнародною справою!” Якщо ж австрійський уряд не може або не хоче здійснити поділ

Галичини, то “галицькі українці заявляють безумовно, що їх шлях веде не до Варшави, але до Києва! Коли б проти їх волі хотів хто прилучити галицьких українців до польської держави, то такого насильства можна доконати тільки по їх трупах”⁴⁰.

Тим часом загальний розвиток політичних подій ставав усе більш небезпечним для українського політичного табору. 8 жовтня 1918 р. Регентська рада у Варшаві проголосила утворення незалежної польської держави, а вже 9 жовтня польське коло в австрійському парламенті прийняло ухвалу з вимогою приєднати до польської держави всі землі, на яких історично й культурно переважає польський народ. До таких земель, на думку польського політичного проводу, належала й Східна Галичина.

Для українських політиків наставав час рішучих дій. Політичну ініціативу у свої руки перебрали Українська парламентарна репрезентація й Народний комітет. Увечері 10 жовтня 1918 р. у залі посольського клубу у Відні українські послы до австрійського парламенту від Галичини й Буковини разом із членами палати панів провели спільне засідання. Заступник голови УПР Євген Левицький виступив з доповіддю про політичне становище в країні, указав на необхідність створення української конституанти, яка від імені українського народу реалізує “право національно-державного самовизначення”. Він запропонував скликати 18 жовтня у Львові Національні збори й утворити Українську Національну Раду як представницький орган влади українського народу в Австро-Угорщині. 19 жовтня у Львові мав відбутися з’їзд мужів довір’я зі всіх повітів Галичини й Буковини, на якому УНРада готувалася проголосити утворення української держави. До УНРади мали ввійти українські послы до австрійського парламенту й крайових сеймів, члени палати панів, а також по три представники від кожної української політичної партії Галичини й Буковини. Усі пропозиції Є.Левицького були одностайно підтримані присутніми⁴¹.

Постанови УПР 12 жовтня 1918 р. були винесені на обговорення Народного комітету УНДП. Під час бурхливої дискусії присутні подавали різноманітні пропозиції. Зокрема, заступник голови Народного комітету Степан Баран висловив побоювання, що в майбутній Українській Національній Раді буде менше представників УНДП від її реальних впливів. У зв’язку із цим він вимагав змінити принципи формування УНРади. Професор історії Степан Томашівський запропонував, щоб Національні збори обрали виконавчий комітет “для переведення засадничих постанов в діло”. Редактор газети “Діло” Василь Панейко й о. Олександр Стефанович наполягали на необхідності створення чіткої платформи державотворення. Посилаючись на 14 пунктів послання американського президента Вудро Вільсона Конгресу США, Іван Кивелюк пропонував, щоб УНРада одразу заявила про приєднання західноукраїнських земель до України. Іван Труш звернув увагу присутніх на потребу “приєднати публіцистику світа для оборони нашої справи, бо без цього не добудемо нашої держави”. Незважаючи на деякі суперечності, Народний комітет загалом підтримав постанови Української парламентарної репрезентації⁴².

З огляду на загрозливе становище, Народний комітет УНДП ужив заходів для безпосередньої підготовки “державного перевороту”. Із цією метою було утворено дві комісії – організаційну й військову. Організаційна комісія мала своїм завданням інформувати “наших організаторів в справі перейму адміністрації східно-галицького краю”. Створення військової комісії зумовлювалося необхідністю “підготувати нашу оружну силу до переведення державного перевороту”⁴³.

Постанови УПР і Народного комітету були одностайно схвалені на зборах українських студентів, які відбулися 13 жовтня 1918 р. У прийнятій резолюції студенти вимагали “зєднання всіх земель, заселених українським народом, в одну державну цілість, від нікого незалежну демократичну українську державу”⁴⁴. Вони також звернулися до Народного комітету з проханням допустити представників студентства до нарад Української Національної Ради зі статусом окремої партійної групи.

В останні дні існування Австро-Угорської імперії події розвивалися швидко й бурхливо. Несподіванкою для всіх став цісарський маніфест від 16 жовтня 1918 р. “До моїх вірних австрійських народів”. У ньому проголошувалось утворення федеративної держави, у якій “кожде племя на області, де воно заселює, творить свій власний державний організм”⁴⁵. Маніфест

санкціонував утворення національних рад, які мали виступати представниками народів перед австрійським урядом.

Цісарський маніфест мав важливе значення для розвитку українського визвольного руху. Об'єктивно він легалізував український державотворчий процес, надавав йому правову основу. Із цього часу всі заходи поляків, спрямовані на інкорпорацію українських земель, набували незаконного характеру, йшли всупереч австрійському державному праву. Для українського політичного проводу захист національних інтересів ставав справою честі й обов'язку. Не випадково на засіданні Народного комітету УНДП 17 жовтня 1918 р. цісарський маніфест було розцінено як правову основу для організації української національної держави. Інша річ, що замість перебудови Австро-Угорщини на "союзну державу" цісарський маніфест став поштовхом до її остаточного розпаду. Ставши на шлях побудови національних держав, поневолені народи знову повертати до Австро-Угорщини не збиралися.

У п'ятницю 18 жовтня 1918 р. у малій залі Народного дому у Львові відбулись Установчі збори, покликані вирішити подальшу долю західноукраїнських земель. На перше засідання Установчих зборів УПР запросила 68 осіб, серед них 26 послів до австрійського парламенту від Галичини (21) і Буковини (5), два члени австрійської палати панів, 21 посол від буковинського (6) і останнього розпущеного галицького (15) сеймів, по три представники від політичних партій Галичини (Українська національно-демократична партія, Українська соціал-демократична партія Галичини і Буковини, Українська радикальна партія) та Буковини (Українська національно-демократична партія Буковини, Українська народна партія, Українська соціал-демократична партія Галичини і Буковини й один представник від Української радикальної партії Буковини)⁴⁶.

Серед членів Установчих зборів були представники всіх верств українського суспільства – селяни, ремісники, священики, адвокати, професори, а також такі відомі політичні, культурні й церковні діячі, як митрополит Андрей Шептицький, єпископ Григорій Хомишин, віце-президент австрійського парламенту Юліан Романчук, голова УПР Євген Петрушевич, голова Народного комітету УНДП Кость Левицький, письменник Василь Стефаник, голова УНДП Буковини Микола Василько та багато інших.

За соціальним складом переважала інтелігенція, яка зберігала у своїх руках провід української революції. За партійно-політичною належністю, крім митрополита, двох єпископів греко-католицької церкви і прийнятих згодом трьох студентів, Українська Конституанта мала такий склад: 61,6% (40 чоловік) становили націонал-демократи, 13,8% (9) – радикали, 10,8% (7) – соціал-демократи, 10,8% (7) – буковинські народовці, 1,5% (1) – християнський-суспільник, 1,5% (1) – старорусин. Переважання націонал-демократів визначало помірковано-центристський демократичний характер майбутнього західноукраїнського парламентаризму, його національно-політичну спрямованість⁴⁷.

Головуючий на Установчих зборах Євген Петрушевич детально ознайомив присутніх з останніми міжнародними політичними подіями, обстановкою на фронтах, становищем в Австро-Угорщині й Україні, зупинився на можливих варіантах вирішення проблеми західноукраїнських земель. Основним завданням Установчих зборів Є.Петрушевич проголосив утворення Конституанти – Української Національної Ради, яка мала вирішити подальшу долю краю. На завершення він зачитав проект статуту Української Національної Ради⁴⁸.

У дискусії над проектом статуту зіткнулися дві протилежні позиції. Одну з них відстоювали члени управ деяких політичних партій. Вона зводилася до того, що УНРаду слід формувати тільки за партійним принципом. Окремі члени УПР вважали, що УНРада має бути надпартійним органом, а тому її слід творити лише з послів до австрійського парламенту й крайових сеймів. Під час голосування було прийнято проект статуту УНРади, запропонований Є.Петрушевичем з доповненням про те, що кількість представників від політичних організацій може бути змінена на основі порозуміння між партіями. Крім того, до складу УНРади було прийнято трьох представників від українського студентства⁴⁹.

Після півгодинної перерви о 22 годині вечора розпочалося перше засідання Української Національної Ради. З політичними рефератами виступили Степан Баран та Євген Левицький, які обґрунтували необхідність утворення української держави й запропонували відповідні резо-

люції. Пропозиції доповідачів проголосити на території Східної Галичини, Буковини та Закарпаття західноукраїнську державу викликали бурхливу дискусію, у якій взяли участь 17 осіб. Соціал-демократи на чолі з Миколою Ганкевичем, а також значна частина радикалів і деякі галицькі націонал-демократи виступили за негайне приєднання західноукраїнських земель до Української Держави. Більшість, не заперечуючи необхідності злуки західноукраїнських земель з Україною в майбутньому, наполягала, з огляду на політичні обставини, на створенні в даний час окремої української держави. Досягти порозуміння не вдалось. О четвертій годині ранку переважною більшістю голосів було прийнято резолюції, запропоновані Степаном Бараном та Євгеном Левицьким. На знак протесту соціал-демократи покинули засідання⁵⁰.

Рішення Української Національної Ради про утворення західноукраїнської держави, за словами Євгена Петрушевича, було продиктовано рядом зовнішньополітичних і внутрішніх факторів, зокрема, перемогою Антанти у світовій війні та її діями на Сході, обставинкою на Наддніпрянщині, де німецькі власті вели антиукраїнську політику. Ураховувалася також та обставина, що Антанта, як й американський президент В.Вільсон, визнавали за народами Австро-Угорщини право на самовизначення в той час, як Росію вважали єдиною державою, а тому злука з гетьманською Україною несла загрозу й західноукраїнським землям. Стримуючим фактором було також нестійке політичне становище самого гетьманату, проти якого боротьбу вів Український національний союз. Активний учасник тих подій, член Народного комітету УНДП та УНРади о. Олександр Стефанович, аналізуючи причини утворення окремої української держави, писав: “Замічу, що не означено виразно, яка се має бути держава: чи самостійна сама в собі, чи як частка австрійської федерації, чи прилучена до України. Се зроблено тому, що політична ситуація не була ще тоді прояснена. І так говорено, що Вільсон і Антанта бажали б удержати федерацію давних австрійських країв, – з цим отже числилося та й бажано в той спосіб (як самостійна держава) узискати представництво на мировім конгресі. Вправді ідеєю всіх сил була злука з Україною – але відносини в Києві були дуже непевні, так що уважено вказаним держатись нам якоїсь чи в резерві, щоби в разі некорисної там констеляції бути Піямонтом для придніпрянської України”⁵¹.

На запрошення Української парламентарної репрезентації 19 жовтня 1918 р. у великій залі Народного дому о 12 годині розпочав роботу з'їзд нотаблів – мужів довір'я зі всіх кінців Галичини й Буковини. “З'їхалися до Львова кілька тисяч селян, робітників, міщан і інтелігенції, – писала газета “Діло”, – всі віднійші діячі зі східної Галичини і Буковини, відпоручники акедемічної молодіжи і жіночих організацій, щоби одобрити утворення Української Національної Ради як української конституанти. Прибули митрополит і оба єпископи. Велика саля “Народного дому”, всі коритарі, бічні убікації, всі сходи і площа перед входом були битком набиті учасниками. Всюди панував святковий настрій, кождий здавав собі справу, що є свідком історичної хвилі проголошення Української Держави”⁵².

З привітанням до з'їзду звернулись угорські українці, які висловили бажання, “щоби найблизша будучність принесла й угорським українцям визволенє з малярської тюрми”⁵³.

Євген Петрушевич після годинної промови, “в якій вияснив зібраним потребу уконститування окремої української держави”, ознайомив присутніх з рішенням УНРади. Серед небувалого ентузіазму учасників він проголосив утворення на західноукраїнських землях Австро-Угорщини української держави. Усі присутні встали з місць і з тисяч грудей залунала могутня пісня “Вже воскресла Україна”⁵⁴. Після цього секретар УНРади Степан Баран оголосив резолюції, які були однастайно підтримані. Від імені УСДП Микола Ганкевич зачитав пункт про вимогу “зєдинення усіх українських земель”.

У прийнятій з'їздом ухвалі відзначалося: “Стоячи на становищі самоозначення народів, Українська Національна Рада, як конституанта, постановляє: 1. Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині – а зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сяну з влученням Лемківщини, північно-західна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та українська полоса північно-східної Угорщини – творять однопільну українську територію. 2. Ся українська національна територія уконституується отсим як українська держава. Постановляється поробити приготовні заходи, щоби се рішення перевести в життя”⁵⁵.

Третій пункт резолюцій містив заклик до всіх національних меншин на українській території направити в УНРаду своїх представників відповідно до кількості їхнього населення. Українська Національна Рада зобов'язувалася створити демократичну конституцію української держави з дотриманням усіх громадянських прав. Висловлювала також намір направити своїх представників на мирну конференцію. Із цього часу австрійському міністрові закордонних справ Буріану заборонялося виступати від імені українського народу. Українська держава ставала суб'єктом міжнародних відносин.

Таким чином, день 19 жовтня 1918 р. увійшов вікопомною датою в історію західноукраїнських земель. Майже після 600-літнього поневолення Українська Національна Рада проголосила утворення незалежної Української держави.

У неділю 20 жовтня 1918 р. на площі св. Юра зібралася “неперечисленна товпа народу”. Голова Народного комітету УНДП Кость Левицький виголосив промову й зачитав рішення Української Національної Ради про утворення Української держави. Постанови УНРади учасники народного віча зустріли бурхливими оплесками й вигуками “Слава”.

У той самий день відбулося засідання Української Національної Ради. Було вирішено утворити з послів до австрійського парламенту, крайових сеймів та по одному представникові від політичних партій спеціальні делегації Національної Ради з осідком у Львові, Чернівцях і Відні⁵⁶.

Президія УПР, яка одночасно була Президією УНРади, 23 жовтня 1918 р. повідомила голову австрійського уряду Гусарека про утворення у Львові Української Національної Ради й проголошення Української держави. Голова уряду заявив, що в найближчі дні цісар призначить українця намісником, який разом з УНРадою перебере державну адміністрацію в краї. Однак 25 жовтня 1918 р. уряд Гусарека було відправлено у відставку, а на його місце призначено останній австрійський уряд професора Лямаша. Президія УПР поставила перед новим головою уряду вимогу передати УНРаді державну адміністрацію в краї. Лямаш запевнив послів у швидкому й успішному вирішенні справи⁵⁷.

Двадцять п'ятого жовтня 1918 р. у Відні уконституювалась ексекутивна делегація УНРади під проводом Євгена Петрушевича, до якої увійшли послы до австрійського парламенту Євген Левицький, Лев Бачинський, Кость Левицький, Микола Василько, Теофіль Окуневський, Володимир Бачинський, Кирило Трильовський й Антон Лукашевич⁵⁸.

Галицька делегація УНРади уконституювалась 27 жовтня 1918 р. у Львові. Її головою було обрано Костя Левицького, заступниками – Івана Кивелюка й Івана Макуха, секретарями – Володимира Бачинського, Степана Барана, Осипа Назарука, касиром – Івана Куровця, контролером – Олександра Барвінського⁵⁹.

На засіданні делегації УНРади у Львові Степан Баран повідомив про те, що Народний комітет прийняв рішення про передачу всієї організації УНДП у розпорядження крайової делегації Української Національної Ради. Центральні й місцеві структури партії виступали осередками формування органів влади Української держави. УНДП практично ставала партією влади. Це не могло не позначитися на діяльності самої партії⁶⁰.

Виконавча делегація УНРади у Львові на чолі з К.Левицьким одразу ж приступила до творення органів державної влади й місцевого самоврядування. У прийнятій 27 жовтня 1918 р. виконавчою делегацією УНРади ухвалі вказувалося на те, що “угольним каменем нової держави стати мусять наші сільські і міські громади, в яких належить завести загальне, рівне, тайне, безпосереднє і пропорціональне право голосування, як для мушчин так і жінок, що укінчили 20-й рік життя”. Організовані демократичним шляхом повітові і сільські ради мали обійняти всю місцеву адміністрацію й дбати “про удержанє ладу, безпеченства житя і майна горожан і стояти на сторожі народних прав і свобод”⁶¹. Цією ухвалою було прийнято відповідні інструкції стосовно обрання повітових комісарів, затвердження яких здійснювала виконавча делегація УНРади. На 6 листопада 1918 р. в усіх повітах Галичини було призначено організаційні збори для обрання повітової й громадської адміністрації. Делегація УНРади у Львові перебирала також від Народного комітету УНДП (Іван Кивелюк, Володимир Охримович, Степан Томашівський, Степан Баран, Василь Панейко, Михайло Лозинський) підготовку зброй-

ної акції в краї, якою безпосередньо займався підпільний Центральний військовий комітет, утворений у вересні 1918 р., а в жовтні реорганізований у Військовий генеральний комісаріат.

З 28 жовтня 1918 р. делегація УНРади у Львові засідала постійно. У її роботі брали участь усі присутні у Львові члени Національної Ради. 28 жовтня Національна Рада прийняла рішення про організацію Українського харчового уряду на чолі зі Степаном Федаком. Львівська й повітові управи мали перебрати у свої руки всі продукти харчування⁶².

Останні дні жовтня 1918 р. ознаменувалися рядом важливих політичних подій. Австро-Угорщина як імперія розпадалася на окремі суверенні держави. 4 жовтня про утворення своєї держави оголосили серби, хорвати й словенці. 28 жовтня Чеська Національна Рада проголосила утворення незалежної Чехо-Словацької Республіки. У ніч з 30 на 31 жовтня вибухнуло повстання в Будапешті, яке завершилось утворенням незалежної угорської держави. 28 жовтня державну владу в Західній Галичині захопила Польська ліквідаційна комісія, яка мала прибути 1 листопада 1918 р. до Львова, щоби від імені польської держави перебрати владу в усій Галичині. Дальше зволікання справи ставало небезпечним.

Не дочекавшись цісарського указу про призначення українського намісника Галичини, виконавча делегація УНРади у Відні 29 жовтня прийняла ухвалу про взяття влади в краї. Постанови виконавчої делегації зобов'язували Українську Національну Раду "обняти управу українських областей в Галичині", провести переговори з представниками інших Національних Рад у справі "завішення оружя", установити дипломатичні відносини з іншими державами. У той самий день була створена буковинська делегація УНРади в Чернівцях на чолі з Омеляном Поповичем⁶³.

Загроза загарбання українських земель польською державою активізувала всі крайові політичні сили. Делегація УНРади у Львові на засіданні 30 жовтня 1918 р. під керівництвом Івана Кивелюка прийняла рішення про невиконання розпоряджень Польської ліквідаційної комісії на терені Української держави. Галицька делегація УНРади закликала всі адміністративні органи й громадян Української держави "протизаконних розпоряджень згаданих органів (польських. – М.К.) не слухати, не виконувати і на випадок потреби ставити їм опір"⁶⁴. З огляду на загрозу загарбання Галичини Польщею, львівська делегація Національної Ради вирішила не чекати на загальні збори УНРади, призначені на 3 листопада, а також на державний акт з Відня про передачу влади, а самостійно в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. перебрати владу у Львові й у цілому краї у свої руки. Присутній на засіданні голова Військового генерального комісаріату сотник Дмитро Вітовський запевнив членів УНРади в готовності військ до збройного повстання й захоплення влади⁶⁵.

В останній день жовтня відбулося два засідання австрійського уряду стосовно Східної Галичини. На першому з них за участю міністра суспільного здоров'я Івана Горбачевського австрійський уряд, "узнаючи рівне право української нації до створення самостійного державного організму", відмовився визначити межі Української держави, передаючи вирішення цієї проблеми полякам й українцям. Міністр Іван Горбачевський заявив, що українці не приймають такого розв'язання питання й на знак протесту покинув засідання уряду.

На другому засіданні австрійський уряд спромігся на постанову, за якою проблема Галичини "розв'язувалася" шляхом призначення на адміністративні посади в старостах, судах і на залізницях українців. Це було останнє рішення австрійського уряду стосовно українського питання. Ніякого розмежування української Галичини й польської цісарський уряд так і не зробив. Відходячи в історію, Австро-Угорська імперія залишалася вірною своїй подвійній політиці.

Тим часом львівська делегація УНРади на чолі з Костем Левицьким 31 жовтня 1918 р. звернулася до галицького намісника Карла Гуйна з вимогою передати державну адміністрацію в Східній Галичині Українській Національній Раді. Однак намісник, посилаючись на відсутність інструкцій з Відня, відхилив вимогу.

Пополудні в приміщенні Народного комітету відбулося чергове засідання львівської делегації УНРади разом з керівництвом Генерального військового комісаріату. У результаті детального аналізу політичної ситуації, зважаючи на реальну загрозу захоплення влади поляками, однотайно було прийнято остаточне рішення "виконати акт перевороту заняттям міста

Львова зі всіма державними установами – досвіта 1 листопада 1918 р.”⁶⁶ У політичній ситуації, що склалася, зі всіх варіантів розвитку подій єдино можливим і реальним стало збройне здобуття влади. Ужитий К.Левицьким термін “переворот” не означав ні змову, ні військовий заколот. Це був законний акт здобуття влади вже проголошеної 19 жовтня 1918 р. волею українського народу національної держави.

Справу підготовки й здійснення збройного повстання взяв на себе Український військовий генеральний комісаріат, перейменований на Українську генеральну команду на чолі з Дмитром Вітовським. Значний вклад у розробку плану збройного виступу вніс підхорунжий легіону УСС Дмитро Паліїв⁶⁷. Згідно з планом, особлива увага зверталася на оволодіння Станиславом, Чернівцями, Коломиєю, Золочевом, де дислокувались окремі українські військові підрозділи, які мали швидко захопити ці міста й виїхати, за потреби, до Львова. 31 жовтня 1918 р. після тривалої наради Українська генеральна команда видала наказ про початок збройного повстання з метою здобуття влади в Східній Галичині. У ньому зазначалося: “В ніч з 31 жовтня на 1 листопада ц. р. Українська Національна Рада переймає владу над українськими землями Австро-Угорщини. Тієї ночі українські військові частини займають Львів. Те саме заряджено по всіх містах Східної Галичини. Після одержання цього наказу негайно опанувати містом”⁶⁸. Подібні накази спеціальними кур’єрами було направлено в усі окружні військові команди. Так, коломийська окружна команда через сотника Букшованого одержала наказ: “Негайно опанувати місто. Залишити відповідну до місцевих потреб залог, решту війська вислати негайно до Львова. Оскільки Станиславів потребував би допомоги, слід її уділити”⁶⁹.

У самому Львові обстановка була непевна. У розпорядженні Генеральної команди в місті було лише 1 410 стрільців і 60 старшин. Оволодіння 200-тисячним містом з переважаючим польським населенням вимагало продуманих, рішучих і швидких дій. Становище ускладнювалося ще й тим, що на час повстання у Львові діяло багато польських легальних і підпільних військових структур. Не було також повної ясності, яку позицію в критичний момент займе гарнізон австро-угорських військ.

За таких обставин 1 листопада 1918 р. о 4 годині ранку українські частини 15-го полку крайової охорони, 19-го полку стрільців, 50-го вартового й 41-го супровідного куренів без жертв і проливання крові раптово захопили та роззброїли польські загони й оволоділи найважливішими об’єктами міста. На ратуші було вивішено синьо-жовтий прапор. На 6 годину ранку місто було вже в руках повсталих. Австрійські й угорські війська оголосили про свій нейтралітет.

Українська Національна Рада 1 листопада 1918 звернулася з відозвою, у якій було визначено суть, характер і найближчі завдання Української держави. “Український народ, – проголошувалось у ній. – Голосимо Тобі вість про Твоє визволення з віковичної неволі. Віднині Ти господар своєї землі, вільний горожанин Української Держави... З нинішнім днем Українська Національна Рада обняла владу в столичному місті Львові і на цілій території Української Держави... Заки будуть установлені органи державної влади в законнім порядку, українські організації по містах, повітах і селах мають обняти всі державні краєві і громадські уряди і в імені Української Національної Ради виконувати владу. Де сього ще не зроблено, дотеперішні неприхильні Українській Державі уряди мають бути усунені... Все здібне до оружя українське населення має утворити боеві відділи, які або увійдуть в склад української армії, або на місцях оберігатимуть спокій і порядок. Особливо мають бути оберігані залізничі, почта і телеграф. Всім горожанам Української Держави без різниці народности і віросповідання заручається горожанську, національну і віросповідну рівноправність. Національні меншости Української Держави – поляки, жиди, німці – мають вислати своїх відпоручників до Української Національної Ради... Як тільки буде забезпечене й укріплене існування Української Держави, Українська Національна Рада скличе на основі загального, рівного, безпосереднього і тайного виборчого права Установчі збори, які рішать про дальшу будучність Української Держави”⁷⁰.

У день перебрання влади у Львові Українською Національною Радою у свої руки поплудні відбулася офіційна передача державної влади. У цьому ще раз виявилася політично-правова культура українських провідників, відданість їх легітимно-правовим методам діяльності. Останній австрійський намісник К.Гуйн відповідним державним актом передав владу в руки

своєму заступникові Володимирові Децикевичу. Той, посилаючись на рішення УНРади від 19 жовтня і цісарський маніфест, офіційно передав державну адміністрацію в краї Українській Національній Раді в особі Костя Левицького, Сидора Голубовича, Лонгина Цегельського й Олександра Барвінського⁷¹. Увечері австрійський комендант м. Львів генерал Пфеффер також передав свої повноваження українській владі. Тим самим Українська Національна Рада де-факто й де-юре стала правонаступником Австро-Угорщини з тою різницею, що сувереном, носієм влади тепер виступав весь український народ. Із цього часу всякі посягання на Українську державу та її територію були актами агресії, заколоту проти суверенної держави.

Організовано, без жертв здійснювався перехід влади в містах і селах краю. Орган повітової управи УНРади в Станиславові газета “Станіславівський голос” із цього приводу писала: “В найбільшій ладі і порядку відобрала повітова Національна рада власть в нашій місті. Насамперед прийшла черга на староство. Відпоручник Ради д-р Янович, радники Мирон і Кульчицький явилися в п’ятницю 1 с. м. о 16.15 вечора до старости Завістовського й сповістили його про те, що волею українського народу переходить власть у руки УНРади. Староста сказав, що передасть владу без найменшого спротиву з огляду на права українського народу до його власної землі. Опісля перебрали урядування на почті, магістраті. В кінці прийшла черга на залізничний дворець. У місті обсаджено всі військові магазини, перебрано виживання міста у власний заряд, скріплено органи безпеки. Завдяки всім тим зарядженням запанував у місті взірцевий порядок і спокій. Місце комісара оставлено для посла д-ра Л.Бачинського. В місті Товмачі і повіті зарядив перейняття влади в українські руки енергійно і без найменшого спротиву посол І.Макух. В цілій Богородчанщині власть в наших руках. В Рогатині інтернували місцеві селяни старосту, проголошуючи одночасно перехід влади в руки Української Національної Ради. В Надвірній і Делятині зроблено кінець хабарницькому пануванню на українській землі. У Коломиї Національна Рада одна з перших перейняла власть. Повертаючи з України, 24 полк став Раді до помочи. В Калуші перейшла власть в наші руки. Всі робітники прийняли дуже радо нову власть і стоять при роботі. На Гусятинщині йде роззброєння австрійського і мадярського війська. Йде добровільний збір цінностей в національний фонд”⁷².

За подібних обставин відбувся перехід влади в інших регіонах краю. Інформаційні повідомлення газети “Діло” свідчать про те, що в переважній більшості повітів краю українська влада була встановлена “всенародним зривом” протягом 1–2 листопада 1918 р. У повітових центрах ініціаторами здобуття влади виступали члени Народного комітету УНДП, на основі якого формувалася повітова Національна Рада. На селі організаторами виступу народних мас були патріотично настроєні греко-католицькі священики, учителі або прості селяни. Листопадова національно-демократична революція була підготовлена дочасним розвитком українського суспільства. Важливою запорукою її успішного здійснення була консолідація всіх організованих українських політичних сил краю навколо ідеї національного державотворення.

Іншою була ситуація на західному пограниччі. Уже 1 листопада польські війська придушили виступи українських частин в Ярославі, Любачеві, Новому Санчі. Драматичні події розгорнулись в Перемишлі. Запеклі бої тут тривали до 12 листопада. Лише під натиском більшості польських військ українські частини залишили місто. Однак військові дії тут тривали до весни 1919 р.⁷³

Не втрималась українська влада й на Буковині. На скликаному 3 листопада 1918 р. буковинською делегацією УНРади народному вічі в Чернівцях було проголошено владу Української Національної Ради на терені Північної Буковини. Українське населення краю виявило велике соборницьке розуміння й прагнення об’єднатися в єдиній українській державі⁷⁴. Однак 27 жовтня Румунська Національна Рада заявила про неподільність Буковини й приєднання її до Румунії, а через тиждень румунські війська перейшли буковинський кордон і зайняли 11 листопада Чернівці, а згодом цілу Буковину. Таким чином, зі всіх західноукраїнських земель утримати українську владу на довший час зуміла лише Галичина. Під контролем уряду перебувало близько 45 тис. кв. км території із 4 мільйонами населення.

З перемогою в краї національно-демократичної революції всі організовані українські політичні сили, докладаючи значних зусиль, зосередилися на будівництві молодій держави. Уже другого листопада управа УСДП делегувала до УНРади своїх представників. Заступником

голови Президії УНРади від УСДП було обрано Лева Ганкевича. Оцінюючи діяльність націонал-демократів, радикалів і соціал-демократів в Українській Національній Раді в перші дні листопада, газета “Діло” писала: “Всі члени Ради, працюючи згідно, постанови закладають одноголосно”⁷⁵.

Досягнення консенсусу між основними суб’єктами політичного процесу стосовно принципів українського державотворення дало змогу випрацювати й 5 листопада 1918 р. УНРаді прийняти знаменну відозву під назвою “Український Народе!” Звертаючись до українського народу, творці відозви зробили особливий акцент на соціальних, демократичних і правових аспектах будівництва української держави. Вони заявили, що в українській державі не буде націй панівних і гноблених. Не сміє бути панування багатих “та економічно сильніших над бідними”. Усі громадяни, незважаючи на мову, віру, рід чи стан, “будуть справді рівні перед правом, а наскрізь демократичний лад, опертий на загальнім, рівнім, безпосереднім, тайнім і пропорціональнім виборчим праві, від громади починаючи і на державі кінчаючи, забезпечить верховний голос у державі демократичним масам робочого народу”⁷⁶. Селяни й робітники проголошувались “основою і керманічами держави”.

У відозві зазначалося, що “як тільки край заспокоїться”, буде обрано український парламент, який здійснить справедливую аграрну реформу – “земля великих земельних дібр перейде на власність малоземельних і безземельних”. УНРада також гарантувала робітникам 8-годинний робочий день, соціальне забезпечення на старість і на випадок непрацездатності, охорону праці.

Найважливішим завданням “теперішньої хвилі” проголошувалося закріплення й зміцнення української держави, запровадження ладу, громадського спокою й безпеки. Створення української армії визнавалося всенародною справою. УНРада закликала всіх, “хто є українцем”, до “великого діла” побудови української держави і щасливої будуччини грядучих поколінь”⁷⁷.

Важливе значення в розбудові української держави мало створення уряду – Тимчасового Державного Секретаріату, виконавчого органу влади. Його склад було затверджено на засіданні УНРади 9 листопада 1918 р. Уряд був коаліційним за своїм партійним складом. Переважну більшість членів уряду, як і його керівництво, склали націонал-демократи. Із 14-ти членів Державного Секретаріату 10 були представниками УНДП (Кость Левицький, Лонгин Цегельський, Олександр Пісецький, Сидір Голубович, Степан Баран, Іван Куровець, Василь Панейко, Степан Федак, Ярослав Литвинович, Іван Мирон), два члени УРП (Іван Макух, Дмитро Вітовський), один від УСДП (Антін Чернецький) і один від УХСП (Олександр Барвінський). Головою уряду було призначено голову Народного комітету Костя Левицького⁷⁸. 10 листопада члени Державного Секретаріату склали урочисту присягу перед Українською Національною Радою. Перевага націонал-демократів у Державному Секретаріаті та Національній Раді зумовила їхню відповідальність за долю української держави та її політичний курс.

На цьому ж засіданні Національної Ради 9 листопада після тривалої дискусії на пропозицію Володимира Охримовича були затверджені назва – Західноукраїнська Держава й герб у вигляді “золотого лева на синьому фоні”⁷⁹.

Дванадцятого листопада 1918 р. Національна Рада прийняла постанову про довибори до УНРади депутатів від повітів. У результаті проведених у грудні 1918 р. довиборів Раду поповнили 54 представники від повітів і міст. Серед них були греко-католицькі священники (о. Андрій Бандера, о. Стефан Юрик, о. Михайло Цегельський, о. Степан Петрушевич та інші), письменники (Петро Карманський, Михайло Пачовський), учителі (Гнат Павлюх, Олександр Марітчак), селяни (Петро Шекерик-Доників, Мартин Корольок, Гриць Дувірак), робітники (Осип Устиянович та інші). На початку січня 1919 р. УНРада нараховувала 160 депутатів, дві третини яких становили націонал-демократи. У Раді були делегати від Буковини, однак не було представників від Закарпаття, а також від національних меншин, оскільки поляки не визнавали української держави, а євреї і німці, хоч і симпатизували їй, проте займали нейтральну позицію⁸⁰.

Західноукраїнська держава будувалась як типова правова, про що свідчать головні законодавчі акти, зокрема, “Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель бувшої Австро-Угорської монархії”, прийнятий Українською Національною Радою 13 листопада 1918 р. За основним законом сувереном виступав увесь народ, який виявив свою

волю через представництво, обране загальним, рівним, безпосереднім, таємним і пропорційним голосуванням. До часу обрання Установчих зборів виконання влади доручалося здійснювати Українській Національній Раді й Державному Секретаріатові. Характеризуючи основний закон перед його прийняттям, Кость Левицький зазначив: “Ми признаємо в нашій державі республіканський устрій, примінюючи в суспільно-державнім і політичнім життю всі здобутки новітньої демократії”⁸¹. На пропозицію Михайла Лозинського була прийнята остаточна офіційна назва держави – Західно-Українська Народна Республіка.

Конституцію ЗУНР доповнив закон від 16 листопада про тимчасову адміністрацію й організацію судів. Він залишив у силі австрійське законодавство, “оскільки воно не противиться державності ЗУНР”⁸². На підставі цих та інших законодавчих актів відбувся розподіл гілок влади на законодавчу, виконавчу, судову.

Однією з провідних тем у діяльності УНРади залишалося питання злуки всіх українських земель в єдиній соборній українській державі. 4 листопада 1918 р. ця проблема стояла на порядку денному засідання УНРади. У ході тривалої дискусії, у якій узяли участь Михайло Петрицький, Степан Баран, Володимир Бачинський, Осип Назарук, висловлювалися думки про “зєдинення українських областей бувшої Австро-Угорщини з Великою Україною”. УНРада вирішила повернутися до цієї проблеми на найближчому засіданні⁸³.

Десятого листопада 1918 р. УНРада спільно з Державним Секретаріатом приступили до розгляду питання про злуку українських земель. Від групи членів Національної Ради Михайло Новаковський запропонував для обговорення проект резолюції: “Українська Національна Рада Західноукраїнської Держави проголошує злуку цієї Держави з всією Україною і взиває свій Секретаріат до негайного переведення цієї злуки в життя”.

Стосовно проекту резолюції М.Новаковського зав’язалася дискусія. Роман Перфецький підкреслив, що ті причини, які 19 жовтня стримували прийняття рішення про злуку всіх українських земель, нині є “без вартости”. Необхідність об’єднання він мотивував також скликанням мирної конференції переможців у війні. “Не сміємо стати там роздерті на дві частини, – заявив він, – хоч би і у власних державних організаціях. Ми є єдиною нацією, мусимо бути і одною демократичною державою. Те, що віддавна жевріло в наших серцях, мусимо тепер засвідчити перед цілим світом, перед лицем всіх народів і держав”⁸⁴.

Не погоджуючись із формулюванням резолюції Михайла Новаковського, Роман Перфецький запропонував свій проект ухвали: “УНРада як найвища власть українських земель бувшої австро-угорської монархії в змаганні до здійснення національного ідеалу всього українського народу поручає Державному Секретаріату поробити потрібні заходи для зєдинення всіх українських земель в одну державу”⁸⁵.

З огляду на російську орієнтацію гетьмана Павла Скоропадського переважна більшість виступаючих, зокрема Михайло Лозинський (співавтор резолюції Романа Перфецького), Василь Панейко, о. Олександр Стефанович, Лонгин Цегельський, Олександр Барвінський, висловили сумнів щодо необхідності негайної злуки з Українською Державою. “Маємо зєднатися з Україною, із справжньою народною Україною, а не з тими, котрі репрезентують об’єдинительну думку”, – підкреслив Михайло Лозинський⁸⁶. Присутні одностайно висловилися за резолюцію Романа Перфецького. Рішення Національної Ради й Державного Секретаріату 10 листопада 1918 р. стало відправною точкою історичного процесу злуки українських земель в єдиній соборній незалежній українській державі.

Бурхливий розвиток подій на Великій Україні в листопаді-грудні 1918 р., пов’язаний з повстанням Директорії УНР проти гетьманського режиму та його обвальним сходженням з політичної арени, підтвердив правильність тактики державно-політичного проводу ЗУНР стосовно злуки. Уже 1 грудня 1918 р. Дмитро Левицький і Лонгин Цегельський під час зустрічі із членами Директорії підписали “Передвступний договір, заключений у м. Фастові між Українською Народною Республікою і Західно-Українською Народною Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю”. За цим договором представники ЗУНР виявили “намір злитися у найкоротшому часі в одну велику державу з Українською Народною Республікою”⁸⁷. При цьому ЗУНР застерігала за собою право на терито-

ріальну автономію в складі УНР. З підписанням Передвступного договору справа злуки вступала в практичне русло вирішення проблеми.

Одночасно з розв'язанням загальнонаціональних питань і розбудовою державних структур найбільшу стурбованість в українського політичного проводу викликало зростання воєнної загрози, яка насувалася з боку Польщі, керівні кола якої не примирилися з утворенням ЗУНР. У єдиному прагненні розгромити українську національно-демократичну революцію, загарбати західноукраїнські землі об'єдналися всі польські політичні партії.

Уже в перші дні листопада на вулицях Львова розгорілися збройні сутички між українськими й польськими загонами. Польські військові частини й організації здійснили заколот у Самборі, Перемишлі, Бориславі, Дрогобичі. Однак на початку листопада 1918 р. були придушені українським військом⁸⁸.

Активна підтримка варшавським урядом збройного заколоту у Львові спричинила початок війни між Польщею і ЗУНР. Ця війна зі всім трагізмом позначилася не тільки на західноукраїнській державності, але й на розвитку всеукраїнського визвольного руху, оскільки польська агресія в критичний час відтягнула галицькі сили на оборону краю.

Залишившись сам на сам з переважаючими силами польської держави, Національна Рада змушена була 6 листопада 1918 р. направити Осипа Назарука й Володимира Шухевича до гетьмана Павла Скоропадського з проханням про допомогу. Гетьман погодився відпустити курінь Січових стрільців, які за домовленістю мали "самовільно" перейти в Галичину. Однак проти цього виступила Президія Українського національного союзу, яка мала намір використати Січових стрільців для збройного повстання проти гетьмана. Допомоги ЗУНР так і не одержала.

Бої у Львові проходили з перемінним успіхом, доки поляки не досягли кількісної переваги. Остерігаючись оточення, командувач українського війська полковник Гнат Стефанів наказав у ніч на 22 листопада залишити Львів.

З виходом зі Львова українське командування приступило до організації Української галицької армії (УГА), основою якої стали підрозділи УСС і відділи австро-угорської армії, сформовані з українців. Регулярний характер УГА підтверджувався законом Національної Ради від 13 листопада 1918 р. про загальний обов'язок військової служби громадян ЗУНР, на базі якого було проведено військово-територіальний поділ ЗУНР, підготовлено організаційну схему УГА та проведено мобілізацію чоловіків-українців віком від 18 до 35 років. В УГА було мобілізовано 126 тисяч стрільців і старшин, тобто п'ять відсотків населення. Чисельність армії на фронті становила близько 60 тисяч чоловік. УГА бракувало командних кадрів, зброї, припасів. Усіма військовими питаннями в країні відав Державний секретаріат військових справ, який очолював полковник Дмитро Вітовський (до 13 лютого 1919 р.), згодом генерал Віктор Курманович (до 9 червня 1919 р.)⁸⁹.

З переїздом уряду ЗУНР до Тернополя, а згодом до Станиславова завершився перший державотворчий період української революції на західноукраїнських землях. Її активний підготовчий етап тривав від січня до вересня 1918 р. Протягом цього часу українська націонал-демократія виявила себе провідною політичною силою краю в боротьбі за державно-політичний суверенітет. Ідеологія, тактика й стратегія УНДП забезпечили консолідацію всіх верств українського суспільства, його політичних сил навколо ідеї національного державотворення. Націонал-демократи виступили безпосередніми організаторами "всенародного зриву". На другому етапі (жовтень-грудень 1918 р.) УНДП стала на чолі народних мас у національно-демократичній революції, створила організаційні, політичні й військові передумови її успішного проведення в краї. Організаційно-політичні структури партії в центрі й на місцях стали основою формування нових державних органів влади. В Українській Національній Раді, Державному Секретаріаті, повітових національних радах переважну більшість становили націонал-демократи, діяльність яких від цього часу виявлялась у політиці уряду ЗУНР, спрямованій на розбудову незалежної соборної української держави.

1. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Історія. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 75.

2. Велика історія України. – Вінніпег, 1948. – С. 790.

3. Українське слово. – 1918. – 18 лют.
4. Там само. – 12 лют.
5. Там само.
6. Там само. – 14 лют.
7. Там само.
8. Левицький К. Національно-демократичне стороництво в 1918 р. / К. Левицький // Републіка. – 1919. – 1 квіт.
9. Кость Левицький у своїй праці “Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів)” (Львів, 1931) на с. 9 помилково вказує дату з’їзду нотаблів 25 березня 1928 р. За ним таку ж помилку зробили й деякі сучасні дослідники.
10. Левицький К. Великий зрив (до історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів) / К. Левицький. – Львів, 1931 ; Нью Йорк, 1968. – С. 9.
11. Там само.
12. Українське слово. – 1918. – 27 лют.
13. Там само.
14. Левицький К. Назв. праця. – С. 12.
15. Там само. – С. 13.
16. Українське слово. – 1918. – 27 лют.
17. Левицький К. Назв. праця. – С. 13.
18. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. – Івано-Франківськ, 2001. – Т. 1. – С. 85, 91.
19. Левицький К. Національно-демократичне стороництво в 1918 р. / К. Левицький // Републіка. – 1919. – 1 квіт.
20. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Документи і матеріали. – Івано-Франківськ, 2001. – Т. 1. – С. 87.
21. Там само. – С. 93.
22. Державний архів Львівської обл. (Держархів Львівської обл.), ф. 102, оп. 1, спр. 3, арк. 31, 36, 54, 57.
23. Левицький К. Великий зрив... – С. 23.
24. Там само. – С. 23–24.
25. Там само. – С. 26.
26. Там само. – С. 27.
27. Там само. – С. 31.
28. Левицький К. Національно-демократичне стороництво в 1918 р. / К. Левицький // Републіка. – 1919. – 1 квіт.
29. Українське слово. – 1918. – 14 трав.
30. Там само.
31. Левицький К. Великий зрив... – С. 81–82.
32. Там само. – С. 68.
33. Там само. – С. 78, 80.
34. Там само. – С. 93.
35. За будучність Галицької землі! // Українське слово. – 1918. – 10 верес.
36. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДАЛ України), ф. 146, оп. 4, спр. 5193, арк. 140.
37. Старий Самбір // Українське слово. – 1918. – 26 верес.
38. Теревовля // Українське слово. – 1918. – 21 верес.
39. Ганьба для честі Австро-Угорщини й XX століття // Діло. – 1918. – 6 жовт.
40. Левицький К. Великий зрив... – С. 105.
41. Там само. – С. 106.
42. Там само. – С. 107.
43. Левицький К. Національно-демократичне стороництво в 1918 р. / К. Левицький // Републіка. – 1919. – 1 квіт.
44. Діло. – 1918. – 18 жовт.
45. До моїх вірних австрійських народів! // Діло. – 1918. – 16 жовт.
46. Проголошення Української Держави // Діло. – 1918. – 22 жовт.; Українське слово. – 1918. – 22 жовт.
47. Там само.
48. Там само.
49. Там само.
50. Там само.

51. ЦДІАЛ України, ф. 309, оп. 1, спр. 1871, арк. 2–3.
52. Проголошення Української Держави // Діло. – 1918. – 22 жовт.
53. Українське слово. – 1918. – 22 жовт.
54. Проголошення Української Держави // Діло. – 1918. – 22 жовт.
55. Там само.
56. Засідане Української Національної Ради // Українське слово. – 1918. – 22 жовт.
57. Левицький К. Перед роком // Український прапор. – 1918. – 1 листоп.
58. Левицький К. Великий зрив... – С. 126.
59. Там само.
60. Там само. – С. 127.
61. Українське слово. – 1918. – 27 жовт.
62. З делегації Української Національної Ради у Львові // Діло. – 1918. – 29 жовт.
63. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. – Івано-Франківськ, 2001. – Т. 1. – С. 214–215.
64. Там само. – С. 220.
65. Левицький К. Великий зрив... – С. 128–129.
66. Там само. – С. 132.
67. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / М. Литвин. – Львів, 1998. – С. 35, 37.
68. Кузьма О. Листопадові дні у Львові / О. Кузьма. – Львів, 1931. – С. 57.
69. Там само.
70. Український Народе! // Діло. – 1918. – 2 листоп.
71. Урядовий акт передачі державної власти представником ц. к. австрійського правительства Українській Національній Раді // Діло. – 1918. – 7 листоп.
72. Переняття власти в Галицькій Україні в руки УНР // Станіславівський голос. – 1918. – 5 листоп.
73. Литвин М. Назв. праця. – С. 48.
74. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. – Івано-Франківськ, 2001. – Т. 1. – С. 304–305.
75. Діло. – 1918. – 3 листоп.
76. Український Народе! // Діло. – 1918. – 6 листоп.
77. Там само.
78. Левицький К. Перший Державний Секретаріат у Львові / К. Левицький // Український Скиталець. – 1923. – 1 черв.
79. Діло. – 1918. – 11 листоп.
80. Чубатий М. Державний лад на Західній Области Української Народної Республіки / М. Чубатий. – Львів, 1921. – С. 12–14; Діло. – 1918. – 14 листоп.; Станіславівський вісник. – 1918. – 14 груд.
81. Діло. – 1918. – 15 листоп.
82. Закон про тимчасову організацію судів // Станіславівський вісник. – 1918. – 14 груд.
83. Засідання Національної Ради // Діло. – 1918. – 7 листоп.
84. Засідання Української Національної Ради і Тимчасового Державного Секретаріату // Діло. – 1918. – 12 листоп.
85. Там само.
86. Там само.
87. Передвступний договір, заключений у м. Фастові між Українською Народною Республікою і Західно-Українською Народною Республікою про маючу наступити злуку обох українських держав в одну державну одиницю // Нове життя. – 1919. – 4 січ.
88. Protokoły posiedzeć Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu z okresu od 2 października 1918 do 27 stycznia 1919 r. // Najnowse Dzieje Polski. – Warszawa, 1959. – S. 128–163.
89. Вісник Державного секретаріату військових справ. – С. 1–5.

В статтє раскрыто роль и место Украинской национально-демократической партии в подготовке и осуществлении национально-демократической революции 1918 г. на западноукраинских землях.

Ключевые слова: Украинская национально-демократическая партия, национально-освободительная борьба, ЗУНР.

The article deals with the role and place of the Ukrainian National-democratic party in the preparation and implementation of national-democratic revolution in 1918 on the Western-Ukrainian lands.

Keywords: Ukrainian National-democratic party, the national liberation struggle, WUPR (ZUNR).